

El pare Joan Gaspar Roig i Jalpí (1624-1691) fou el primer historiador a determinar l'origen de les santes Juliana i Semproniana. Avui, el nostre col·laborador publica uns fragments de l'últim treball d'aquest frare blanenc, que precisament hagué d'escriure la darrera part del manuscrit amb la mà esquerra, a causa d'una hemiplegia que l'havia afectat el costat dret.

ROIG I JALPI, MATARÓ I LES SANTES

De nou portem a aquestes pàgines la barroca prosa del pare Joan Gaspar Roig i Jalpí, i ho fem per transcriure uns passatges d'un manuscrit seu que es conserva a la Biblioteca Nacional de Madrid, en el qual, com veurem, dóna notícia d'unes restes arqueològiques que es trobaven al Mataró del seu temps, a la vegada que s'ocupa de les santes Juliana i Semproniana.

Joan Gaspar Roig i Jalpí, nascut a Blanes, era frare, teòleg, cronista reial en la Corona d'Aragó i provincial de l'orde dels mínims de Sant Francesc de Paula a Catalunya. En el fons, segons s'ha dit, el nostre frare era un patriota que aprofitava totes les ocasions per defensar les arrels històriques de Catalunya, aleshores atacades per alguns historiadors del camp contrari. Així, s'esforçava a enaltir els orígens llegendaris del nostre país, les seves tradicions, els cabdills i els sants que havien sortit de la seva terra, temes favorits dels opuscles que contínuament teixia d'una manera infatigable, en els quals, si calia, no tenia cap empatx a valer-se d'alguna font històrica de dubtosa autenticitat. Això ho feia –també cal dir-ho– endut pel seu patriotisme i potser influït per l'ambient que es respirava aleshores en el camp de la historiografia. Cal tenir present que en ple segle XVII corrien els temps d'una floració de falsos crònics, que sovint sortien a la llum, sobretot en el terreny de l'hagiografia, i no faltaven historiadors que els acceptaven per tal

de beneficiar llurs tesis. Però també hi havia els més exigents, els que creien que només es podien acceptar els fets que fossin documentalment demostrats.¹ El pare Roig i Jalpí pertanyia, doncs, a les rengleres dels primers, dels que prescindien de la història crítica i es recolzaven en els dubtosos crònics en voga a l'època.

El manuscrit de Roig i Jalpí que avui donem a conèixer és un recull d'una sèrie de fets històrics relacionats amb les principals poblacions catalanes, com Blanes, Girona, Barcelona, Tarragona, Mataró, Manresa i moltes altres més. Quant a Mataró, el nostre frare no diu gran cosa més del que ja havia exposat uns anys abans al *Catálogo Paralipómeno de los Santos Indígenas y Advenas del Principado de Catalunya*.² Veiem, ara, el text d'aquest nou treball:

«MATARÓ.— Mataró era antigament la ciutat a qui Plini lib 3 cap 3, anomena Beturó, segons se trau de la assonància del nom y dels vestigis del edificis, aqueductos, monedes y altres antigalles que fora y dintre de la vila vui de troban, y de alguns actes vells que la anomenan Civitas fracta y Civitas tracta. Trobanse dins la vila tres pedres, una en casa de la señora Isabel Sala y Trias, devall la escala principal, la qual pedra esta rompuda y serveix de padrís, y faltan moltes lletres en la inscripció: está de aquesta manera»:

HAS....
 TRIB.PL-Q.P...
 L-MINICIVS-L-F.
 DESIG-Q-AVG-ET...
 MIL-I-ADIVT-P-F-L...
 BALINEVM.....
 DV.

Altre pedra se troba en lo cementiri de la Iglesia Parroquial apartada un poc de dita Iglesia, la qual està un poch rompuda al cap de dalt, que està de aquesta manera:

SILVANO...
 AVG-SACR-
 P-CORNELI-
 VS-VIR-AVG.

Altre pedra se troba en lo mateix cementiri, al entrar a mà esquerra en lo portal de la Iglesia parroquial, dit del orga a la vora del mateix portal contra la paret, la qual també serveix de padrís, y les lletres miran per alt; està d'aquesta manera y estan las lletras molt borradas que solament se coneixen:

E.....
 P..ROM...E
 C..HM.....
»³

Certament, el nostre frare era un infatigable curios per l'arqueologia, i a totes les poblacions que visitava no deixava de prendre nota dels vestigis antics que s'hi trobaven. El fet que el pare Roig hagués estat a Mataró als anys 1663 i 1664, tal vegada li degué donar ocasió d'observar *in situ* les restes arqueològiques del passat local que encara s'hi conservaven i que descriu com hem vist. Sobre la primera de les làpides que esmenta, la que es trobava a casa d'Isabel Trias i Sala, caldrà dir que aquesta senyora era una de les persones més acabalades de Mataró,⁴ i precisament sogra de Josep March de Jalpí i Subirós, un cosí del nostre frare, que havia mort l'any 1654.⁵

Unes pàgines més enllà, Roig i Jalpí escriu sobre les santes Juliana i Semproniana. Però, abans no serà sobrer d'explicar que ara ho fa precisament amb una cal·ligrafia de pal, vacil·lant, traçada amb la mà esquerra, pel fet que el nostre frare patí l'any 1687 una hemiplegia que el deixà baldat del costat dret:

«S. Juliana y S. Semproniana, Virgines y Martires, discipulas de San Cucuphate. De estas Santas habla el V.P.F. Antonio Vicente Domenech

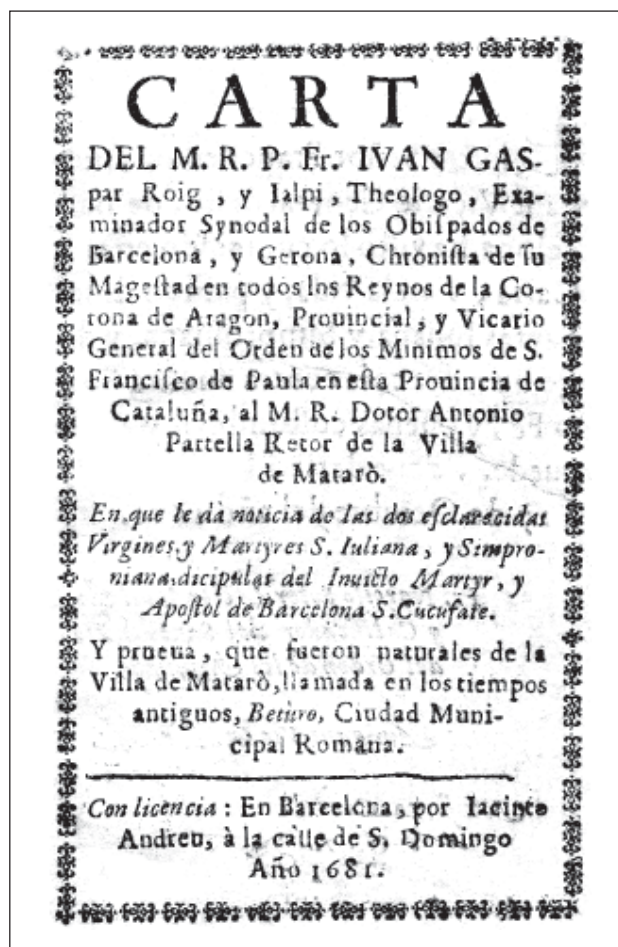
Col·lecció família Marfà.

en su Flos Sanctorum a 27 de julio; pero no dize que eran naturales de esta ciudad; sino que se crehe eran catalanas. Pujades en el lib 4, cap 88, pretende que eran Barcelonesas, o Lacetanas; pero ni eran Barcelonesas ni Lacetanas; porque la Lacetania era segun Plinio, lib 3 cap 3, de su natural historia, región montañesa a la rayz del Pryrenaeo. Intus recedentes radice Pyrenaei, Ausetani, Itani, Lacetani, perquae Pyrenaeum Cerretani, etc.” Con que si estas Santas eran lacetanas no podian ser naturales de Barcelona, y si eran de Barcelona naturales ,no podian ser lacetanas; pero este autor acerca de esto siempre anda equivocado llamando Lacetania a la regioncilla que avia de llamar Laietania; la qual tenia su principio a la orilla occidental del rio Rubricato, o como nosotros lo llamamos Lobregat, y por la orilla del mar llegaria hasta la villa de Blanes inclusive, segun el mismo Plinio: “Flumen Rubricatum a quo Laetani et Indigetes; los quales eran los emporitanos y nombrando las ciudades que antiguamente avia en la Laetania o como la llama Strabon lib 3, Lacetania, o Lartolaetania, y assi Ptolomeo en la Tabla 2 de Europa dize: In ora autem colonia Barcino cognomine Faventia, oppida Civium Romanorum Betulo (ha de dezir Beturo, como se lee en las copias impresas en París el 1514 en la officina de Nicolás de Prados) Illuro, flumen Larnum, Blandae.⁶ Siendo estas Santas, Laietanas, no hay mayor

fundamento para afirmar que fueron naturales de Barcelona, que de otro lugar de la costa del mar laetano: y con mejor fundamento podríamos resolver que fueron naturales del lugar de Alella segun que Diago, lib I, cap 3 de la historia de los Condes antiguos, de la asonancia del nombre de Laetania, o como él dize Laetania, con el de Alella, y de la bondad y abundancia de sus vinos, que Marcial, Arthemidoro, Strabon y Plinio alaban; piensa que de él tomara el nombre de Laetania esta regioncilla. Pero en un quadernillo que yo hize y se dio a la impresion en el año 1681.⁷ Con muy buenos fundamentos resolví que estas Santas son de primero nacimiento naturales de la ciudad de Betúro, que oy se llama Mataró, y agora estoy en lo mismo».⁸

Arribats aquí, també caldrà dir que Roig i Jalpí resulta ésser el primer historiador a determinar que aquestes santes eren filles de la població que ell anomenava Beturo (o Beturó), volent indicar Mataró. I és que els historiadors anteriors a ell que se'n ocuparen, Antoni Vicenç Domènech, l'any 1602, i Jeroni Pujades, l'any 1609, es valgueren ambdós d'un retaule antiquíssim on figuraven aquelles verges presenciant el martiri de sant Cugat, i, a més, d'unes planxes de plata on hi havia representades dues santes donant sepultura al cos del sant, tot plegat existent al monestir de Sant Cugat del Vallès;⁹ però tant l'un com l'altre, no fan esment del lloc d'origen de les dues santes. Tampoc se'n fa ressò la *passio* de sant Cugat, que alguns el tenen com a mestre de Juliana i Semproniana,¹⁰ ni esmenten llur origen els llibres litúrgics antics (s. XIII-XVII) que avui es conserven del cenobi de Sant Cugat del Vallès, que invoquen les dues santes.¹¹

Abans de prosseguir, també convindrà deixar ben clar que la reducció que Roig i Jalpí fa més amunt de Beturo a Mataró, és completament errònia. I és que a la coneguda descripció de Plini, en la seva *Naturalis Historia*, on diu: «In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia, oppida civium romanorum Baetulo. Iluro, flumen Arnum, Blandae...», algunes primeres edicions d'aquest llibre, al lloc de Baetulo imprimiren erròniament *Beturo*. I amb això, alguns historiadors, atribuint per endavant a Badalona els *baeculonenses* (també escrit alguna vegada *betulonenses*) citats pel mateix Plini entre les ciutats *estipendiàries*, situaven *Beturo* a Mataró i reduïen Iluro a Pineda. Aquesta errada ja la féu observar l'arquebisbe Pierre de Marca (1594-1662), en la seva *Marca hispanica*, on adverteix que Pujades, —que era partidari de reduir Beturo a Mataró—, hauria hagut d'esmenar la lliçó defectuosa de les seves edicions (de Plini) i restituir-la segons Mela i Ptolomeu, i no pas —diu— per una paraula

Museu Arxiu de Santa Maria.

alterada, pertorbar les coses ben definides.¹² Però no tots els historiadors de l'època pogueren tenir coneixement del parer de Marca, pel fet que la seva obra no fou impresa fins a l'any 1688. Nosaltres fa anys que vàrem poder afinar més la qüestió i arribar a la conclusió que la primera edició de la *Història Natural* de Plini que incorregué en aquest error fou la impresa a Parma l'any 1481, que no és més que una reimpressió de l'edició feta també a Parma el 1476.¹³ Per tant, ha de resultar sempre molt sospitos quan en algun text o document que vol ésser anterior al 1481, hi aparegui el topònim Beturo (o Beturó) o algun derivat seu.

Tanmateix, cal reconèixer que Roig i Jalpí va fer sempre una defensa persistent de l'origen mataroní de les dues santes, bé que per mitjà d'arguments que no han resistit el pas dels temps. Primerament, l'any 1667, en el seu *Catálogo Paralipómeno*, recolzant-se, principalment, en un «auto antiquíssimo» que les feia *beturonenses*, és a dir, segons ell, mataronines,¹⁴ però ja hem explicat l'origen de Beturo. Més endavant (1669), reiterant-ho en l'anomenat cronicó de Lliberat, que segons explica el mateix Roig, hauria estat copiat per un

monjo a finals del segle xv i tramès al monestir de Ripoll. L'arquebisbe Marca, en la seva estada al Principat, se l'hauria emportat a París i una vegada mort Marca (any 1662), i escampats els seus papers, Roig i Jalpí l'hauria comprat pel preu de vuit dobles. Malgrat aquesta alambinada versió, hi ha qui considera Roig com l'autor del cronicó.¹⁵ Finalment, el mateix Roig, l'any 1678, donà a conèixer la notícia de la «troballa» que havia fet, «en un rincón de una notaria donde se estaba ya perdiendo», del *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, atribuït a Bernat Boades, rector de Blanes, al segle xv.¹⁶ És precisament en un passatge d'aquesta crònica on es declaren les santes Juliana i Semproniana com a originàries de Ciutat Treta (és a dir, també de Mataró).¹⁷ El *Libre* fou conegut durant molts anys només parcialment i, potser per això, no va patir mai cap objecció, àdhuc s'acabà fent-ne una edició (1873).

Però, cap a l'any 1930 ja es començà a sospitar de la seva autenticitat. Tot i això, no fou fins al 1948 quan Miquel Coll i Alentorn, en un pròleg al volum IV del *Libre* de l'edició d'editorial Barcino, arribà a la conclusió que, en realitat, la seva paternitat corresponia al propi P. Joan Gaspar Roig i Jalpí, aquell inquiet frare mínim blanenc, historiador infatigable, que visqué al segle xvii.¹⁸

Així les coses, quant a l'origen de Juliana i Semproniana, hem reculat a principis del segle xvii, als temps de Vicenç Domènech i Jeroni Pujades, els primers historiadors que donaren notícia de les dues santes, venerades d'antic al monestir de Sant Cugat del Vallès.

Joaquim Llovet

NOTES

1.- BERNAT BOADES, *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, pròleg de Miquel Coll i Alentorn, vol. IV de l'edició «Els nostres Clàssics» (Barcelona 1948), 40-43; i, de caràcter més general, ANTONIO MESTRE SANCHIZ, «Conciencia histórica e historiografía», *Historia de España*, de R. Menéndez Pidal, vol XXXI (Madrid 1987), 301-345.

2.- JOAQUIM LLOVET, «El pare Roig i Jalpí, les santes Juliana i Semproniana i l'arqueologia de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró, abril 2004), 11-15.

3.- Biblioteca Nacional. Madrid, Ms. 1735, fs. 6^v-7^v.

4.- N'és una mostra el fet que en la relació dels 38 censals que la Universitat de Mataró havia creat i devia fins a l'any 1672, per un total de 47.891 lliures, hi figura Elisabet Sala i Tria, amb 8.000 lliures, que és l'import més elevat de la llista (Arxiu Municipal de Mataró, AH 021/02, Salaris dels oficials de la Universitat de Mataró. Any 1672).

5.- Vegeu l'arbre genealògic de la família March i Jalpí a JOSÉ M. PONS GURI, «Roig i Jalpí i el prior de Meyá», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XIV (Girona 1860), 44-45.

6.- El text citat anteriorment no és de Ptolomeu, sinó de Plini.

7.- Aquest «quadernillo» és l'opuscle titulat: *Carta del M.R.P. Fr. Jvan Gaspar Roig y Jalpí, Theologo, Examinador Synodal de los Obispos de Barcelona y Gerona, Chronista de su Magestad en todos los reynos de la Corona de Aragón, Provincial y Vicario General del Orden de los Mínimos de San Francisco de Paula en esta Provincia de Cataluña, al M.R. Dotor Antonio Partella, retor de la villa de Mataró.- En que le da la noticia de las dos esclarecidas Vírgenes y Mártires S.Juliana, y Simproniana, discipulas del Invicto Mártir y apostol de Barcelona S. Cucufate.- Y prueua que fueron*

naturales de la Villa de Mataró, llamada en los tiempos antiguos Beturo, Ciudad Municipal Romana (Barcelona 1681). Se'n conserven dos exemplars al Museu Arxiu de Santa Maria.

8.- Biblioteca Nacional, Madrid, Ms 1735 fs. 132^v-133^r.

9.- ANTONIO VICENTE DOMENEC, *Historia general de los santos varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona 1602), 68^r; JERONI PUJADAS, *Crónica universal del Principat de Catalunya*, IV (Barcelona 1609), 58. Les planxes de plata esmentades per Domènech i Pujades devien ésser les que formaven l'urna datable del segle xiv, on es conservaven les relíquies de Sant Cugat. Aquesta urna fou reformada a mitjan segle xvii i ara es troba exposada al Museu Diocesà de Barcelona. Veg. ALBERTO TORRA PÉREZ, «El arca de Sant Cugat. Notas hagiográficas y documentales», *Anuario de estudios medievales*, núm. 23 (Barcelona 1993), 543-561.

10.- ANGEL FÁBREGA GRAU, *Pasionario hispánico (siglos VII-XI)*, vol. I (Madrid-Barcelona 1953, 137-147; vol II (Madrid-Barcelona 1955), 309-314.

11.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Fons de Sant Cugat, mss. 14, 24, 25, 30, 77, 165.

12.- PETRUS DE MARCA, *Marca hispanica sive limes hispanicus* (París 1688), cols 162-163.

13.- JOAQUIM LLOVET, «El problema de l'origen de Juliana i Semproniana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, II (Barcelona 1953), 47-53.

14.- Veg. nota 2.

15.- BERNAT BOADES, *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, Editorial Barcino, IV (Barcelona 1948), 44-45, 52.

16.- JUAN GASPAR ROIG I JALPÍ, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* (Barcelona 1678), 503.

17.- BOADES, *Libre de Feyts*, I (Barcelona 1930), 90.

18.- BOADES, *Libre de Feyts*, IV, 71-89.